

Kenneth B. Pyle tager et langt mere begrænset spørgsmål op. Meiji-perioden medførte enorme ændringer i det japanske samfund og åbnede tilsyneladende store muligheder. Men skulle Japan for at konkurrere med de store europæiske lande fuldstændig opgive sin kulturelle identitet? Var bevarelsen af japansk kultur en hindring for »fremskridt«?

Disse spørgsmål rejstes blandt unge veluddannede japanere i 1880'erne. Udgangspunktet blev Tokutomi Soho's bog »Det ny Japans ungdom« fra 1885, hvor der argumenteredes stærkt for en total »vesternisering« af Japan. To år senere organiserede Tokutomi selskabet »Nationens venner«. Men allerede året efter, 1888, organiseredes »Selskabet for politisk opdragelse«, hvis ledende synspunkt var, at kun ved bevarelsen af en egen kulturel identitet kunne japanerne føle sig lige med europæerne. I deres skrifter søgte de at definere Japans særpræg og at formulere en selvstændig rolle for Japan i forhold til de europæiske lande.

Det er debatten mellem disse to grupper, der er emnet for bogen. Forfatteren understreger imidlertid, at der ikke er den fundamentale uenighed mellem grupperne, som debatten kunne tyde på (s. 77). I øvrigt tabte Tokutomi's bevægelse ret hurtigt terræn, og afslutningen på debatten blev for så vidt sat med den kinesisk-japanske krig 1894-95. »Nu skammer vi os ikke længere ved at stå over for verden som japanere«, skrev Tokutomi begejstret i slutningen af 1894 (s. 175). Han tog for resten i sine senere år helt afstand fra sin ungdoms skrivelser.

Det er således en temmelig kortvarig og måske ikke særlig dybtgående debat, forfatteren har analyseret. Men den er alligevel et interessant bidrag til forståelsen af de problemer, der knytter sig til en hurtig modernisering og industrialisering af et samfund.

NIELS AMSTRUP

NYESTE TID

DORRIT ANDERSEN: Århus under storlockouten. Arbejder og arbejdsgiver 1899. Universitetsforlaget i Århus 1970. 152 s. Kr. 33.75.

Den store lockout i 1899 er en afgørende begivenhed i dansk arbejderbevægelses historie, og dens udfald bestemte for årtier forholdet mellem de to parter på arbejdsmarkedet. Konfliktens ydre forløb er relativt hyppigt behandlet i den historiske litteratur, men denne har stort set koncentreret sig om udviklingen i forholdet mellem ledelserne af de to hovedorganisationer, DsF og Arbejdsgiverforeningen (AG), om forhandlingsforløbet og de mange taktiske manøvrer i denne sammenhæng.

Den interne situation i organisationerne og konfliktens socialhistoriske sider er derimod kun ringe oplyst, åbenbart som følge af mangel på kildemateriale hertil. Dorrit Andersen har med sin fremstilling af storlockouten og dens forløb i Århus søgt at trænge ind i nogle af disse forhold og har kunnet støtte sig til et ret fyldigt lokalt kildemateriale fra både fagforeninger og arbejdsgiverside, for en dels vedkommende samlet i Erhvervsarkivet. Hensigten med arbejdet har været »at skildre lockoutens forløb på det lokale plan og give et indblik i

de enkelte fagorganisationers virke under en så omfattende og langvarig arbejdsstandsning« (Forord). Det er først og fremmest om organisationernes praksis det er lykkedes DA at fremdrage nyt materiale. Det socialhistoriske i bredere forstand, arbejdernes kår under konflikten, deres opfattelse af den og af deres egen sociale status er ikke belyst og lader sig næppe belyse til bunds. At stå en så langvarig lockout igennem med en så høj grad af solidaritet, som DA viser var til stede, må indicere en klar klassebevidsthed hos arbejderne og en opfattelse af, at det var en afgørende strid, der blev udkæmpet. Men arbejderne efterlod sig dengang så lidt som nu individuelle eller kollektive vidnesbyrd om deres sociale opfattelse udover deres handlinger.

Inden for denne beklagelige begrænsning er DAs undersøgelse grundig, velunderbygget og sikkert gennemført, med mange interessante detailoplysninger og rimelige vurderinger, når bortses fra bogens hovedtese, som skal diskuteres nedenfor.

Efter en oversigt over storlockoutens formodede forudsætninger, dens forløb på landsplan og afslutning med septemberforliget gennemgås den specielle situation i Århus med hovedvægten på organisationsdannelsen i den forudgående periode og organisationernes funktion under konflikten. Det påvises, at arbejderne tidligt var velorganiserede i Århus og havde etableret en praksis for faglig kamp, der ikke havde et modstykke i en tilsvarende stærk organisation og kollektiv kamperfaring blandt arbejdsgiverne. En væsentlig styrke ved bogen er dens grundige behandling af de hidtil stedmoderligt dyrkede arbejdsgiverorganisationer og deres virke. De var yngre og svagere end arbejdernes, og der var frem for alt ikke skabt en praksis for samarbejde mellem de enkelte medlemmer. De måtte således etablere nye organer som følge af konfliktens udbrud, og da disse blev oprettet og styret med en høj grad af centralisation, stod de både over for deres egne medlemmer og offentligheden uden for konflikten svagere end arbejdernes organisationer, der gennem en længere periode var groet op nedefra og havde erhvervet en solid organisatorisk erfaring. På den anden side viser disse afsnit også, hvor meget lettere det var for AG at organisere sig i en akut situation: de var relativt få, kendte hinanden, og de havde penge.

Det er interessant, at en tidligt udviklet tradition i Århus for samarbejde mellem fagforeninger og AG om forebyggelse og løsning af konflikter samt anerkendelse af arbejdernes organisationsret voldte størst problemer for AG ved konfliktens udbrud. Mens der synes at have været næsten fuldstændig enighed blandt arbejderne om holdningen til konflikten, var der fra mestrenes side i flere fag en stærk tilbøjelighed til at engagere sig i striden. Enigheden blandt AG om lockoutens berettigelse synes at være blevet brudt flere gange helt fra dens start, hvilket kan hænge sammen med, at relativt mange arbejdsgivere i Århus tilhørte en af de to venstregrupper på Rigsdagen og kviede sig ved at identificere sig med en økonomisk kamp, der for den offentlige mening fremstod som udpræget højrepolitik. Dertil kom en betydelig social heterogenitet blandt AG, der spændte fra småmestre til store industriherrer, og endelig var der en vis utilfredshed med den centrale ledelses placering i København og dens hensyntagen til københavnske forhold.

Det måtte være et hovedformål for AG at sikre, at så mange arbejdere som

muligt blev og forblev uden arbejde, og AG iværksatte et omfattende lokalt kontrolapparat, der skulle forhindre arbejdere i at få arbejde hos organiserede eller uorganiserede mestre eller at udføre selvstændigt arbejde. Der blev udøvet en tilsyneladende ganske effektiv pression mod materialeleverandører til enkelte arbejdere. Heroverfor måtte arbejdernes målsætning principielt være at ramme AG hårdt ved at igangsætte arbejde, ledet og organiseret af dem selv, hos uorganiserede mestre eller på landet. Stærkest virkning ville det have haft, hvis arbejderne kunne overtage arbejde, som mestrene skulle have udført, men det modsatte fagforeningernes ledelse sig – rimeligvis med tanke på samarbejdet efter konflikten ophør. I modsætning til andre steder i landet blev der i Århus ikke oprettet kooperative produktionsforeninger for at skaffe arbejde og penge.

I nogle særdeles spændende afsnit redegør DA for parternes agitation under konflikten. Den var vel i sin oprindelse tænkt at skulle vinde den »offentlige mening«, men synes ikke at have haft større virkning på dem, der ikke deltog i konflikten. Derimod havde den betydning indadtil, idet den i stigende grad rettedes mod det formål at overbevise medlemmerne i organisationerne om, at det var en retfærdig sag, der kæmpedes for, og især overtyde dem om, at den kurs, der fulgtes af de centrale ledelsesorganer, var den bedste, hvilket synes at have voldt adskilligt besvær. Et af AGs hovedkrav var de faglige underorganisationers indordning under DsFs autoritet, således at de enkelte fagforeninger ikke på eget initiativ kunne aktionere. DsFs ledelse havde selvsagt intet herimod, men såvel fagforeningerne som arbejderne var modstandere af en sådan bestemmelse. For at få arbejderne til at acceptere den, anvendte DsF og de lokale ledere reelt falske påstande om AGs mål (angiveligt opløsning af fagforeningerne), for, da disse ikke gik i opfyldelse, at proklamere det som en sejr, der fik arbejderne til at acceptere det mindre onde.

Dorrit Andersen giver i disse centrale afsnit en glimrende beskrivelse af, hvorledes en større arbejdskamp forløb i en periode uden fast indarbejdet praksis og uden et stort retsligt og organisatorisk maskineri til at indkapsle konflikterne, som vi kender det i dag. Fremstillingens svaghed er, at den ikke er søgt indarbejdet i en mere teoretisk, analytisk ramme. En sådan ville uden tvivl have aftvunget materialet yderligere spændende konklusioner. DA ville i så fald næppe have kunnet fastholde sin hovedtese, at »skabelsen af hovedorganisationerne, hvorigennem en landsomfattende arbejdsstandsning kunne iværksættes, i sig selv kunne fungere som hovedårsag til en magtkamp som storlockouten« (s. 41 og tilsvarende s. 9). For det første modbeviser DA til en vis grad sin egen tese ved at understrege AGs relativt svage organisation på det lokale plan, hvilket tvang dem til at oprette ad hoc organer. Da AG i denne konflikt havde initiativet, synes det tvivlsomt, om det alene er organisationsdannelsen, der er hovedårsag. For det andet tager DA ikke hensyn til den fundamentale sociale modsætning mellem lønarbejde og kapital, der i de foregående årtier havde resulteret i et utal af større og mindre arbejdskampe. Skabelsen af hovedorganisationerne kan vel kun opfattes som et symptom på at klasse modsætningen var udelelig over hele landet, og det ville være vanskeligt at forestille sig en så omfattende og langvarig konflikt, der ikke bundede i den elementære modsætning mellem køber og sælger af arbejdskraft. Dertil

kommer, at der savnes en analyse af de specielle økonomisk-sociale forhold i Århus som baggrund for den organisatoriske redegørelse, hvorved denne fremtræder uden sammenhæng med den sociale virkelighed.

Trods uenigheden om hovedtesen, som mere bunder i forskellige politisk-historiske opfattelser af arbejderbevægelsens udvikling end i en kritik af det fremlagte materiale, må bogen anbefales som et værdifuldt supplement til vor sparsomme litteratur om arbejderbevægelsens historie.

NIELS FINN CHRISTIANSEN

INGELA ELISON: Arbetarrörelse och samhälle i Göteborg 1910-1922. Meddelanden från Ekonomisk-Historiska Institutionen vid Göteborgs Universitet 16. Göteborg 1970. 112 s. Sv. kr. 10.00.

Udviklingen inden for den svenske arbejderbevægelse adskiller sig på flere områder fra forløbet i den danske arbejderbevægelse. Således var der i Sverige ikke, som hertillands, tale om en næsten ubrudt kvantitativ vækst i organisationerne fra slutningen af 1880'erne, men derimod om et ret ujævnt forløb, til en vis grad også fra det ene geografiske område til det andet. Dette forhold berettiger i høj grad lokale studier som den foreliggende, hvor IE undersøger arbejderbevægelsen i Göteborg i en periode, hvor både socialdemokrati og fagbevægelse oplevede en næsten eksplosiv udvikling, og hvor partiet brød igennem som kommunalpolitisk faktor.

I et kort indledende afsnit giver forfatteren en faktuel redegørelse for udviklingen i konjunkturer, befolknings- og erhvervsstruktur og disse forholds virkninger for arbejderklassens sociale situation. Göteborg blev i perioden en udpræget industriby, koncentreret om få store industrigrene med store arbejder-tal, omend med omfattende periodiske forskydninger mellem de enkelte industrier. Det undersøgte tidsrum var desuden domineret af ganske kraftige ud-sving i lønninger og arbejdsløshed og især i 1. verdenskrigs sidste år af mange arbejdskampe.

Ingela Elison gennemgår derefter i en række korte afsnit hovedpunkter i fagbevægelsens og socialdemokratiets udvikling og forholdet mellem disse to snævert sammenknyttede grene af svensk arbejderbevægelse. Socialdemokratiets politiske gennembrud i Göteborg skete relativt sent set i forhold til andre større byer i Sverige, hvilket bl.a. skyldtes, at både højre og de liberale var solidt rodfæstet i småborgerskabet og dele af arbejderklassen. Da gennembruddet endelig skete i Göteborg 1910-18 var det med en overordentlig styrke, og allerede før den almindelige valgrets indførelse blev socialdemokratiet større end højre, modsat forholdet i de fleste andre byer.

Stemmeafgivningen ved de kommunale valg behandles meget detaljeret, og det vises, ikke overraskende, at valgdeltagelsen var lavest blandt de socialt dårligst stillede. Denne sociale gruppes politiske indflydelse blev tilmed yderligere svækket af valgordningen, der graduerede stemmernes vægt efter indkomst. IE finder ligefrem vidnesbyrd om politisk ligegyldighed blandt arbejderne med lave indkomster, et forhold der synes at blive bekræftet af reaktionen i store dele af Göteborgs arbejderbevægelse på partisplittelsen i det svenske